

HEL EN HEMEL IN HET NOORDEN

OVER DE TAAL

'En zij hoorden hen in hun eigen taal spreken' zo lezen we in Handelingen 2. Taal is belangrijk, of het nu gaat over de tale Kanaäns, schrijftaal of spreektaal, of lichaamstaal of voor onze medemensen die niet kunnen spreken, de gebarentaal. We kunnen dus niet zonder taal.

Tijdens een verjaardagsfeestje enige tijd geleden was ik gezeten naast een Friese meneer.

We spraken over de kerk en zijn kerkbode, over Groningers en Friezen.

Nu hebben we voorbeelden te over, dat het tussen Groningers en Friezen niet zo goed botert.

Op de vraag wat mijn buurman vond van de Groningers antwoordde hij:

'Een Groninger is eigenlijk een afgekeurde Fries'.

Wanneer u in het museum komt, zult u tot uw verbazing merken dat er hier in het Groninger land in de Middeleeuwen Fries werd gesproken.

Had of heeft die meneer dan toch gelijk met zijn opmerking?

We kunnen niet zonder taal.

Taal is belangrijk voor de menselijke communicatie.

Daarom speelt taal in de historische ontwikkeling van een gebied een niet te onderschatten rol.

Naast het Nederlands wordt in de provincie Friesland Fries gesproken en in de provincies Groningen en Drenthe een Saksisch dialect.

In het Duitse Ost-Friesland spreekt men een aantal Saksische taalvarianten.

Met het Gronings kun je trouwens een eind komen in Ost-Friesland.

Rondom 1100 was dat op taalgebied wel anders, het Saksisch was toen nog een belangrijke taal, tot aan de grens met Denemarken sprak men allerlei varianten hiervan.

Maar er bestond toen ook een behoorlijk

uitgestrekt gebied, waar men Fries sprak.

In de hele kuststrook vanaf de Zuiderzee tot aan de monding van de Wezer sprak men Fries.

Ook in de gebieden die de latere (Groninger) Ommelanden en Ost-Friesland zouden worden genoemd, sprak men Fries, Nederlands en Duits werden nog niet gesproken.

Vanaf ongeveer 1400 bleek het Fries niet meer opgewassen tegen het op dat moment nog veel vitaler Saksisch.

Zowel de Ommelanden als Ost-Friesland 'ontfriesten'.

Dat deze gebieden ooit Friestalig waren, blijkt wel uit twee plaatsnamen in de provincie Groningen.

FAAN (Westerkwartier):

Het onvertaalde oud-friese woord hiervoor is 'veen'.

Veel verrassender is de Friese oorsprong van de uitgesproken Nederlands aandoende Groninger plaatsnaam **DOODSTIL** (bij Uithuizen).

Men moet niet zeggen: Dood-stil, maar Doods-til.

Til is de verkorte vorm van het Friese 'tille' = brug en Doods van de voornaam Dode (moderne vorm = 'Doede').

Dus Doodstil betekent gewoon 'Doede's brug'.

Een beroemd geschiedschrijver was Emo (abt van het klooster Bloemhof).

Hij had gestudeerd in Parijs, Orléans en Oxford, hij schreef in het Latijn, hoewel we in zijn beschrijving over Scheldwald (**Schildwolve**) we kunnen afleiden dat zijn moederstaal het Fries was.

Bekende mensen uit de middeleeuwen:

Rudolf Agricola, Wessel Gansfort, Desiderius Erasmus, namen tijdens en na hun studie een Latijnse naam aan. Misschien heette Wessel Gansfort bij zijn geboorte gewoon Jan Bakker, hij was een bakkerszoon en woonde in de Heerestraat te Groningen.

We spraken hier dus in Groningen Fries, weliswaar Oud-Fries, maar toch...

Waarschijnlijk verloren de Groninger Ommelanden hun oorspronkelijk Fries karakter, doordat de stad Groningen omstreeks 1500 er een stokje voor stak. De alles overheersende machtige positie van de stad was hier debet aan, hier sprak men namelijk een Saksische taalvariant.

In Ost-Friesland bleef het Fries als spreektaal langer in zwang.

Men bericht dat in 1530 de adel en de stedelingen Nederduits spreken, maar de boeren Fries.

Deze taal zou zo moeilijk zijn dat een Griek eerder een Arabier verstond, dan een Duitser een Fries.

Soms gaf het Fries ook problemen.

Uit een verklaring in 1531 op de rechtplaats in Nuis (Westerkwartier), moest een boer een eed afleggen tegenover de rechter en bestuurder jonker Onno van Ewsum.

De hierbij aanwezige Gelderse stadhouders kon de eedformule evenwel niet goed verstaan, vanwege de zwakke stem én het Fries van de voorzeger.

Omstreeks het jaar 1530 stierf de laatste generatie die nog gewend was geweest om in het Fries te schrijven.

Het Nederlands was in alle domeinen de gangbare taal geworden.

Halverwege de 17e eeuw werd het Fries, vrijwel vanuit het niets weer opgepakt, en vanaf 1820 wordt het weer volop gebruikt, zowel geschreven als gesproken.

Vandaag de dag spreekt men in Friesland over het algemeen Fries, in Groningen het Gronings.

In de stad, voorzover men het nog beheerst, wordt het Stad-Gronings gesproken, maar er is een tijd geweest dat het anders was: bijna iedereen sprak Fries.

Was het misschien daarom dat we in mijn Gronings geboortedorp in de hoogste klassen, bij de Friese bovenmeester, het Friese volkslied moesten zingen?

Tot slot nog enkele regels in het Nederlands, en in het Fries van vandaag, geschreven door mevr. J. v.d. Schaaf uit Dokkum.

Taal is een communicatiemiddel.

Ieder spreekt weliswaar zijn eigen taal.

Ook in het Groninger museum, bij de tentoonstelling 'Hel en Hemel' - de middeleeuwen in het Noorden, hoor je diverse talen.

Je komt ze daar tegen: de Groningers, de Friezen, de Drenthen, de Ost-Friezen en de vele mensen uit alle windstreken van ons land, met hun eigen taal.

Taal is in kommunikaasjemiddel.

No praat elts lykwols syn eigen taal.

Yn it Grinzer museum, bij de tentoonstelling 'Hel en Himel' de Midsieuwen yn

it Noorden, kinst ferskate talen hearre. Dêr kinst se moetsje, de Grinslanners, de Friezen, de Drinten, de Ost-Friezen en safolle oare minsken út alle wynstreken fan ús lân, elts mei syn eigen taal.

J. v.d. Woude,
medewerker Groninger Kerkbode.

AGENDA:

9 juni:

De Middeleeuwen in het Noorden
Lezingenserie door twee sprekers.

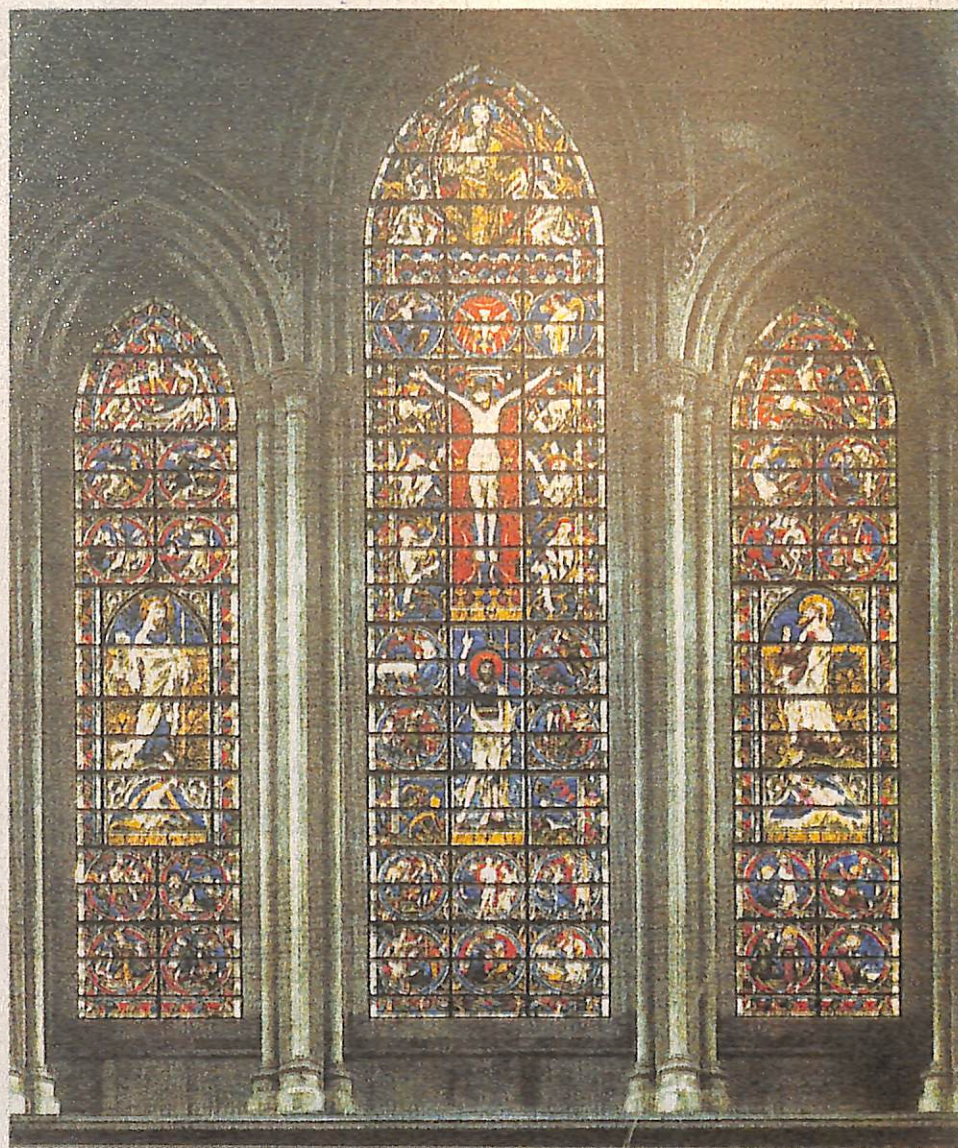
10.30-12.00 uur: Paul le Blanc:

God of de Duivel? De strijd tussen goed en kwaad. Middeleeuwse muurschilderingen als leidraad voor een Christelijk leven.

14.00-15.30 uur: Jos Hermans:

Boeken als Baken. Schriftcultuur in het Noorden in de late Middeleeuwen.
Kosten: f 20,- per lezing incl. intree.

Gron.Kerkbode 2-6-01

Het westraam in de kerk van Johannes de Doper in Norwich (Engeland).

Beeldtaal zien we hier, er komt geen letter aan te pas.

Links staat Mozes afgebeeld met de stenen tafelen.

In het midden zien we van bovenaf: God de Vader op de troon, de Heilige Geest (duif) met links de aartsengel

Michaël - die de draak versloeg - en rechts de aartsengel Gabriël met de wijnkelk (bloed van Christus). Vervolgens de gekruisigde Christus en daaronder Johannes de Doper, hij verwijst naar boven, niet ik ben belangrijk, maar Hij die boven mij staat.

Rechts zien we de profeet Elia.